

Determinanty intencji przedsiębiorczej studentów – wyniki badań

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje wyniki badań nad determinantami intencji przedsiębiorczej przeprowadzonych na grupie studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Ich celem była identyfikacja czynników, które w największy sposób przyczyniają się do intencji stworzenia przedsięwzięcia gospodarczego w przyszłości. W części teoretycznej zaprezentowano podstawy modeli intencji przedsiębiorczej wraz z możliwymi determinantami zidentyfikowanymi w poprzednich badaniach. Ich lista obejmuje ponad 20 czynników, których wpływ jest zweryfikowany w toku badań empirycznych. Wyniki badań wskazują, że pięć czynników ma największy wpływ na intencję przedsiębiorczą: rozpoznawanie szans, samoocena wiedzy i umiejętności, dążenie do autonomii, skłonność do podejmowania ryzyka oraz umiejętności w zakresie planowania, przy czym ostatnie dwa czynniki mają wpływ słabszy, a ostatni czynnik ma wpływ negatywny. W zakończeniu artykułu przedstawione są implikacje dla teorii i edukacji przedsiębiorczości oraz ograniczenia badań.

→ **SŁOWA KLUCZOWE** – PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, EDUKACJA
DLA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, INTENCJA
PRZEDSIĘBIORCZA

SUMMARY

Determinants of Students' Entrepreneurial Intent – Study Results

The paper presents the results of the study on determinants of entrepreneurial intent among a group of students of University of Economics in Katowice. The purpose of the study is to identify which factors contribute most to the intent to embark on entrepreneurial ventures in the future. The theoretical part provide the background for entrepreneurial intent models along with its probable determinants identified in the

previous study. Their list encompasses more than 20 factors, and their impact is verified in the present study. The results indicate that five factors play a major role in evoking entrepreneurial intent: noticing opportunities, positive self-assessment of own skills, the need of autonomy, risk-taking and planning skills; the last two play a relatively less significant role, and the last one has a negative impact. The theoretical and educational implications as well as the limitations of the study are discussed in the conclusions.

→ **KEYWORDS** – ENTREPRENEURSHIP, ENTREPRENEURSHIP
EDUCATION, ENTREPRENEURIAL INTENT

Wprowadzenie

Celem edukacji przedsiębiorczości jest bez wątpienia zakładanie przez absolwentów nowych przedsięwzięć gospodarczych, które następnie odnoszą sukces. Co za tym idzie, każde nowe przedsięwzięcie świadczy o sukcesie i wysokiej efektywności edukacji w tym zakresie. Nie bez powodu zatem wiodące instytucje edukacji przedsiębiorczości, takie jak Babson College, monitorują losy absolwentów przede wszystkim pod względem liczby i sukcesu stworzonych przedsięwzięć i promują właśnie takie dane. Bardziej istotne jest jednak pytanie o determinanty zakładania działalności gospodarczej przez studentów i absolwentów. W większości programów edukacyjnych kładzie się nacisk już nie na wiedzę, lecz na kompetencje. Jest to odzwierciedlone nawet w Krajowych Ramach Kwalifikacyjnych, gdzie w zakresie efektów kształcenia istnieje podział na wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że w układzie tym brakuje co najmniej jednego elementu, który jest szczególnie istotny dla edukacji przedsiębiorczości. Elementem tym jest nastawienie umysłu (*mindset*), bardzo mocno kształtujące intencję przedsiębiorczą, która w wielu modelach jest czynnikiem decydującym o rozpoczęciu działalności gospodarczej¹. W niniejszym artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące wybranych determinant intencji przedsiębiorczej przeprowadzonych na grupie studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

¹ Por. J.E. Amoros, N. Bosma, *Global Entrepreneurship Monitor. 2013 Report*, GERA, Babson Park 2014; P. Zbierowski, D. Węclawska, A. Tarnawa, P. Zadurka-Lichota, M. Bratnicki, *Global Entrepreneurship Monitor – Poland*, Warszawa 2012.

Kształtowanie się intencji przedsiębiorczej

Intencja przedsiębiorcza jest jednym z centralnych zagadnień w dziedzinie przedsiębiorczości i definiowana jest jako

odbierane przez samego siebie przekonanie o zamierzeniu stworzenia przedsięwzięcia gospodarczego i świadomym planowaniu tego procesu w przyszłości².

W zakresie intencji przedsiębiorczej większość podejść opiera się na teorii planowanych zachowań³ oraz na modelu intencji przedsiębiorczej⁴. Teorie te odrzucają podejścia oparte jedynie na cechach i czynnikach demograficznych w poszukiwaniu źródeł intencji przedsiębiorczej. Zwracają za to uwagę na zamierzenia, oczekiwania oraz sytuacyjny charakter decyzji o podejmowaniu działalności gospodarczej. Ponadto wpisują się w ogólną tendencję, która nakazuje badać źródła przedsiębiorczości nie u przedsiębiorców, ale u ludzi, którzy zamierzają nimi zostać⁵. Teoria planowanych zachowań podpowiada w tym kontekście, że intencja zachowania zależna jest od tego, czy osoba uważa, że zachowanie jest możliwe, i czy wynik zachowania będzie pozytywny. Ponadto czynnikami warunkującymi wystąpienie zachowania (intencji) są postawa wobec zachowania i subiektywne normy, rozumiane jako presja społeczna skłaniająca do wystąpienia zachowania; czynniki te mają jednak jedynie wspierający charakter. Nieco inny model intencji przedsiębiorczej prezentuje A. Shapero⁶. Uważa on, że intencja przedsiębiorcza jest wypadkową pragnienia i wykonalności oraz skłonności wykorzystania szansy. Głębsza analiza wskazuje jednak na znaczne powtarzanie się elementów obu modeli.

² E.R. Thompson, *Individual entrepreneurial intent: Construct clarification and development of an internationally reliable metric*, „Entrepreneurship Theory & Practice”, 33 (2009) 3, s. 676.

³ Por. I. Ajzen, *The theory of planned behavior*, „Organizational Behavior & Human Decision Processes”, 50 (1991) 2.

⁴ Por. E. Autio, R.H. Keeley, M. Klofsten, G.G.C. Parker, M. Hay, *Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and in the USA*, „Enterprise & Innovation Management Studies”, 2 (2001) 2.

⁵ Por. W.B. Gartner, *„Who is the entrepreneur?” is the wrong question*, „Entrepreneurship: Theory & Practice”, 13 (1989) 4.

⁶ Por. A. Shapero, *Social dimensions of entrepreneurship*, w: *The encyclopedia of entrepreneurship*, red. C. Kent, Englewood Cliffs 1982.

Z badań wynika, że jedną z najsilniejszych determinant intencji przedsiębiorczej jest postrzegana kontrola zachowań⁷, w treści zbliżona do wewnętrznego umiejscowienia kontroli. Zjawiska te traktowane są jednak nie jako cechy, ale jako zachowania, które mogą podlegać zmianie. Na przykład uważa się, że wewnętrzne umiejscowienie kontroli u przedsiębiorców może nie być cechą przyczyniającą się do założenia firmy, ale wynikiem tego, że przedsiębiorca ma większą kontrolę nad otoczeniem. Jest to o tyle istotne dla niniejszego artykułu, że przenosi ciężar analizy z cech, których nie można kształtować, na postawy i zachowania, które mogą być kształtowane w procesie edukacji.

Istotny wkład w badania nad źródłami intencji przedsiębiorczej wnosi P. Davidsson⁸. Zaproponował on model ze zmiennymi ekonomicznymi i psychologicznymi. Model P. Davidssona opiera się na wcześniejszych teoriach i wprowadza pojęcie „przekonania przedsiębiorczego”. W wynikach przeprowadzonych badań udowodnił wpływ zmiennych demograficznych, ogólnych postaw i postaw dotyczących zachowania na intencję przedsiębiorczą. Jako czynniki potencjalnie kształtujące intencję przedsiębiorczą P. Davidsson wskazuje płeć, wiek, dążenie do autonomii, dążenie do osiągnięć, doświadczenie zawodowe, umiejętność dostrzegania i reagowania na zmiany w otoczeniu i normy kulturowe.

Wiele wskazuje na to, że na intencję przedsiębiorczą ma wpływ percepcja otoczenia instytucjonalnego. Krajowy profil instytucjonalny dla przedsiębiorczości składa się z trzech wymiarów. Wymiar regulacyjny odnosi się do prawa, regulacji i polityki rządu, która zapewnia wsparcie dla nowo tworzonych firm, pomaga ograniczyć ryzyko przedsiębiorców i ułatwia pozyskanie zasobów. Wymiar poznawczy zawiera wiedzę i umiejętności, odnoszące się do zakładania firmy i prowadzenia interesów. Wymiar normatywny mierzy stopień, w jakim społeczeństwo podziwia działalność przedsiębiorczą i ceni kreatywne i innowacyjne myślenie⁹.

⁷ Por. E. Autio, R.H. Keeley, M. Klofsten, G.G.C. Parker, M. Hay, *Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and in the USA*, art. cyt.

⁸ Por. P. Davidsson, *Determinants of entrepreneurial intentions*, Rent IX Workshop in Entrepreneurship Research, Piacenza, 23-24 listopada 1995.

⁹ Por. L.W. Busenitz, C. Gomez, J.W. Spencer, *Country institutional profiles: Unlocking entrepreneurial phenomena*, „Academy of Management Journal”, 43 (2000) 5.

Intencja przedsiębiorczości jest również elementem modelu Globalnego Monitora Przedsiębiorczości (rys. 1). Czynnikiem kreującymi intencję przedsiębiorczą w tym podejściu są: rozpoznawanie szansy przedsiębiorczej, samoocena wiedzy i umiejętności w zakresie przedsiębiorczości oraz pokonanie strachu przed niepowodzeniem¹⁰. Poza wymienionymi już czynnikami jako determinanty intencji przedsiębiorczej wymieniane są: skłonność do podejmowania ryzyka i innowacyjność¹¹, wizjonerstwo¹², umiejętności komunikacyjne, planowania i analityczne¹³ oraz inteligencja emocjonalna¹⁴.

Rysunek 1. Proces przedsiębiorczości według Globalnego Monitora Przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji Globalnego Monitora Przedsiębiorczości.

Na podstawie badań literatury została stworzona lista potencjalnych determinant intencji przedsiębiorczej, które zostaną poddane badaniu. Pod uwagę zostały wzięte: doświadczenie zawodowe, ogólna znajomość języków obcych, rozpoznawanie szans biznesowych, pozytywna samoocena wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, kultura przedsiębiorczości, poczucie umiejscowienia kontroli, dążenie do autonomii, świadomość międzykulturowa, umiejętności komunikacji, skłonność do podejmowania ryzyka, skłonność do

¹⁰ Por. S.R. Xavier, D. Kelley, J. Kew, M. Herrington, A. Vorderwülbecke, *Global Entrepreneurship Monitor: 2012 Global report*, GERA, Babson Park 2013.

¹¹ Por. A.A.C. Teixeira, R.P. Forte, *Unbounding entrepreneurial intents of university students: a multidisciplinary perspective*, Universidade do Porto Working Papers (FEP) 230 (2009).

¹² Por. K. Hermann, *Building castles in the sky? Exploring 'visions' and entrepreneurial intent in NorthEast SMEs*, „Northern Economic Review”, 37 (2006).

¹³ Por. T. Boyles, *21st century knowledge, skills, and abilities and entrepreneurial competencies: A model for undergraduate entrepreneurship education*, „Journal of Entrepreneurship Education”, 15 (2012).

¹⁴ Por. Z. Livingston, A. Doerr, *Emotional intelligence and entrepreneurship*, „Proceedings of the Academy of Information & Management Sciences (AIMS)”, 16 (2012) 1.

ponoszenia odpowiedzialności, dążenie do osiągnięć, innowacyjność, wizjonerstwo, umiejętności w zakresie planowania, umiejętności analityczne, poziom inteligencji emocjonalnej, wymiary krajowego profilu instytucjonalnego dla przedsiębiorczości oraz umiejętność dostrzegania zmian.

Projekt badania, zmienne, miary i próba badawcza

Przeprowadzone badania ilościowe dotyczą wpływu zestawu czynników na zmienną zależną: intencję przedsiębiorczą. Badania zostały przeprowadzone zgodnie z projektem badania społecznego (*cross-sectional design, social survey design*) w jednym punkcie w czasie – pod koniec roku 2012. Jako populację poddano badaniu studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Badanie przeprowadzono na próbie 107 studentów. Dobór próby miał charakter celowy, starano się dobrać respondentów tak, aby dysponowali oni różnym poziomem doświadczenia zawodowego. Z tego powodu znaczącą część próby badawczej stanowią studenci studiów niestacjonarnych. W badanej próbie były 82 kobiety i 25 mężczyzn, średnia wieku respondentów wynosiła 25,99.

Wszystkie poniżej opisane zmienne oprócz doświadczenia zawodowego, płci, wieku i znajomości języków obcych zostały zmierzone na siedmiostopniowej skali Likerta. Mają rozkłady zbliżone do rozkładu normalnego, nie istniała zatem konieczność poddawania ich dodatkowym przekształceniom. Wiek, płeć i doświadczenie zawodowe zostały potraktowane jako zmienne kontrolne. Doświadczenie zawodowe zostało zmierzone za pomocą liczby lat, w ciągu których respondent był aktywny zawodowo. Średnie doświadczenie zawodowe wyniosło 5,14 roku. Ogólna znajomość języków obcych została zmierzona jako suma znajomości trzech języków, przy czym znajomości podstawowej przyporządkowano wartość 1, znajomości średniej wartość 2, natomiast znajomości zaawansowanej wartość 3. Ogólna znajomość języków obcych waha się zatem w przedziale od 0 do 9. Średnia znajomość języków obcych wśród respondentów wynosi 3,52. Rozpoznawanie szans biznesowych zmierzone zostało za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,761$, średnia 3,85). Intencje przedsiębiorcze rozumiane jako prawdopodobieństwo rozpoczęcia działalności gospodarczej w przyszłości zostały zmierzone za

pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,898$, średnia 4,74). Pozytywna samoocena wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej została zmierzona za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,892$, średnia 4,21). Strach przed niepowodzeniem został zmierzony za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,546$, średnia 4,08). Kultura przedsiębiorczości została zmierzona za pomocą czterech pytań. Ponieważ każde z pytań dotyczących kultury przedsiębiorczości mierzy inne zagadnienie, nie poddano tego wskaźnika analizie rzetelności. Średnia ocena kultury przedsiębiorczości przez studentów to 4,7. Poczucie umiejscowienia kontroli zostało zmierzone za pomocą dwóch pytań ($\alpha = 0,438$). Jest to wartość bardzo niska, ponadto ze względu na pomiar tej zmiennej za pomocą dwóch pytań nie ma możliwości poprawy statystyki alfa Cronbacha przez usunięcie jednego z nich. W tej sytuacji zdecydowano o pominięciu tej zmiennej w dalszej analizie, biorąc również pod uwagę fakt, że istnieją dwie zmienne o podobnej treści – dążenie do autonomii i podejmowanie odpowiedzialności.

Dążenie do autonomii zostało zmierzone za pomocą dwóch pytań ($\alpha = 0,625$, średnia 5,29). Świadomość międzykulturowa została zmierzona za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,738$, średnia 5,02). Umiejętności komunikacji zostały zmierzone za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,755$, średnia 5,12). Skłonność do podejmowania ryzyka została zmierzona za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,756$, średnia 3,58). Skłonność do ponoszenia odpowiedzialności została zmierzona za pomocą dwóch pytań ($\alpha = 0,898$, średnia 5,03). Dążenie do osiągnięć zostało zmierzone za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,374$). Jest to wartość bardzo niska, jednak usunięcie z analizy jednego z pytań podnosi wskaźnik do wartości 0,735 (średnia 5,92). Innowacyjność została zmierzona za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,837$, średnia 5,21). Wizjonerstwo zostało zmierzone za pomocą dwóch pytań ($\alpha = 0,915$, średnia 4,99). Umiejętności respondentów w zakresie planowania zostały zmierzone za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,733$, średnia 4,6). Umiejętności analityczne respondentów zostały zmierzone za pomocą dwóch pytań ($\alpha = 0,843$, średnia 4,12). Poziom inteligencji emocjonalnej został zmierzony za pomocą trzech pytań ($\alpha = 0,794$, średnia 5,36). Wymiar regulacyjny krajowego profilu instytucjonalnego dla przedsiębiorczości zmierzono za pomocą pięciu pytań, wymiar poznawczy – czterech i wymiar normatywny – czterech ($\alpha = 0,848, 0,872$ i $0,802$, średnie 3,88, 3,32 i 4,81).

Umiejętność dostrzegania zmian została zmierzona za pomocą następujących trzech pytań ($\alpha = 0,801$, średnia 4,77).

W celu weryfikacji wykorzystanych modeli zastosowano analizę czynnikową i analizę rzetelności, w celu określenia wpływu zmiennych niezależnych na zmienne zależne przeprowadzono analizę korelacji i regresji.

Wyniki badania

Aby przeanalizować zależności między zmienną zależną – intencją przedsiębiorczą a determinantami, przeprowadzono analizę korelacji między tymi zmiennymi a zmiennymi niezależnymi (tab. 1).

Tabela 1. Wyniki analizy korelacji

	Intencja
Wiek	-,017
Doświadczenie	,011
Znajomość języków obcych	,083
Rozpoznawanie szans	,444**
Samocena umiejętności	,566**
Strach przed niepowodzeniem	-,315**
Kultura przedsiębiorczości	,011
Dążenie do autonomii	,655**
Świadomość międzykulturowa	,273**
Umiejętności komunikacji	,324**
Skłonność do ryzyka	,474**
Odpowiedzialność	,379**
Dążenie do osiągnięć	,433**
Innowacyjność	,463**
Wizjonerstwo	,281**
Umiejętności planowania	,125
Umiejętności analityczne	,185
Inteligencja emocjonalna	,217*
Otoczenie regulacyjne	,124
Otoczenie poznawcze	-,006
Otoczenie normatywne	,254**
Rozpoznawanie zmian	,464**

Źródło: opracowanie własne (** - $p < 0,01$, * - $p < 0,05$).

Wyniki analizy korelacji wskazują na istnienie interesujących zależności. Z intencją przedsiębiorczą silnie powiązane są: rozpoznawanie szans, samoocena umiejętności, strach przed niepowodzeniem, dążenie do autonomii, świadomość międzykulturowa, umiejętności komunikacji, skłonność do ryzyka, odpowiedzialność, dążenie do osiągnięć, innowacyjność, wizjonerstwo, otoczenie normatywne krajowego profilu instytucjonalnego dla przedsiębiorczości oraz rozpoznawanie zmian. Powiązanie inteligencji emocjonalnej jest mniej istotne statystycznie. Należy jednak pamiętać, że analiza korelacji nie dostarcza informacji o kierunku zależności. Niektóre relacje statystycznie istotne mogą mieć ponadto charakter pozorny. Ważne jest zatem przeprowadzenie analizy regresji w celu potwierdzenia wpływu determinant na intencję przedsiębiorczą. Analiza regresji została przeprowadzona w dwóch modelach. Sprawdzono model ze zmiennymi kontrolnymi jako predyktorami oraz model z wszystkimi zmiennymi i z metodą eliminacji wstecznej usuwania zmiennych z modelu.

W modelu 1 przetestowano model regresji liniowej z intencją przedsiębiorczą jako zmienną zależną i zmiennymi kontrolnymi jako zmiennymi niezależnymi (tab. 2 i 3). Model ze zmiennymi kontrolnymi jako zmiennymi wyjaśniającymi ma bardzo niską moc wyjaśniającą (0,002). Również zmienne wyjaśniające nie wpływają na intencje przedsiębiorcze na akceptowalnym poziomie istotności.

Tabela 2. Podsumowanie modelu regresji 1

R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania
,148	,022	,002	1,61022

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Współczynniki regresji w modelu 1

	Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standardyzowane	t	Istotność
	B	Błąd standardowy	Beta		
(Stała)	6,728	1,435		4,689	,000
Wiek	-,097	,068	-,375	-1,430	,156
Doświadczenie	,105	,071	,388	1,479	,142

Źródło: opracowanie własne.

W modelu drugim zastosowano metodę eliminacji wstecznej zmiennych z modelu. Zmiennymi niezależnymi są wszystkie zmienne, zmienną zależną jest intencja przedsiębiorcza (tab. 4 i 5).

Tab. 4. Podsumowanie modelu regresji 2

R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania
,801	,641	,623	,98471

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Współczynniki regresji w modelu 2

	Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standaryzowane	t	Istotność
	B	Błąd standardowy	Beta		
(Stała)	-,924	,552		-1,673	,097
Rozpoznawanie szans	,366	,089	,288	4,135	,000
Samoocena umiejętności	,249	,084	,226	2,982	,004
Dążenie do autonomii	,642	,082	,512	7,791	,000
Skłonność do ryzyka	,202	,094	,149	2,147	,034
Umiejętności planowania	-,200	,089	-,146	-2,238	,027

Źródło: opracowanie własne.

Model drugi osiągnął bardzo wysoką moc wyjaśniającą na poziomie 0,623. Świadczy to o bardzo silnym wpływie zmiennych niezależnych na zmienną wyjaśnianą. Wśród pozostawionych zmiennych wyjaśniających w tym modelu znajdują się: rozpoznawanie szans, samoocena wiedzy i umiejętności, dążenie do autonomii, skłonność do podejmowania ryzyka oraz umiejętności w zakresie planowania. Trzy pierwsze zmienne wpływają na zmienną zależną na poziomie istotności niższym niż 0,01, dwie ostatnie na poziomie niższym niż 0,05. Ponadto umiejętności w zakresie planowania wpływają na intencje przedsiębiorcze negatywnie.

Podsumowanie

Badania ilościowe przeprowadzono w celu identyfikacji cech, wiedzy i umiejętności wpływających na intencję dotyczącą utworzenia firmy w przyszłości. Ich wyniki są zgodne z wcześniej prowadzonymi badaniami, na przykład z wynikami Globalnego Monitora Przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość rozpoczyna się od dostrzeżenia szansy i podjęcia decyzji o jej wykorzystaniu. Dążenie do autonomii jest wskazywane przez wielu autorów jako jedna z najważniejszych motywacji do podejmowania działalności gospodarczej. Również pozytywna weryfikacja wiedzy i umiejętności w zakresie tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej jest jednym z elementów przedsiębiorczości według modelu Globalnego Monitora Przedsiębiorczości. Skłonność do podejmowania ryzyka jest natomiast nierozdzielnie związana z przedsiębiorczością. Jest elementem takich podejść jak orientacja przedsiębiorcza, dość powszechny jest też pogląd, że przedsiębiorcy oceniają sytuacje biznesowe jako mniej ryzykowne niż na przykład menedżerowie dużych korporacji.

Interesującą zależnością jest negatywny wpływ umiejętności w zakresie planowania na intencję przedsiębiorczą. Należy tu zaznaczyć, że z oczywistych względów nie był badany wpływ umiejętności w zakresie planowania na faktyczne tworzenie działalności gospodarczej. Można zatem wyjaśnić zachodzącą zależność w następujący sposób: umiejętności w zakresie planowania sprawiają, że potencjalny przedsiębiorca zaczyna analizować różne aspekty wewnętrzne i zewnętrzne swojego pomysłu na biznes. Zaczyna w tym procesie dostrzegać zarówno szanse, jak i zagrożenia. Sprawia to, że część potencjalnych przedsiębiorców zniechęca się przy konfrontacji z zagrożeniami i spada intencja przedsiębiorczości. Takie zachowanie może jednak wpływać pozytywnie na faktyczne rozpoczęcie działalności i jej przyszły sukces.

Przedstawione wyniki badań mają implikacje przede wszystkim dla teorii przedsiębiorczości oraz edukacji przedsiębiorczości. W zakresie teorii przedsiębiorczości wzbogacają one możliwe wyjaśnienia sposobu kształtowania intencji przedsiębiorczej, należy jednak pamiętać o pewnych ograniczeniach przeprowadzonych badań. Głównym z nich jest dobór próby badawczej. Została ona stworzona w sposób celowy, co w oczywisty sposób ma swoje wady w porównaniu z doborem losowym. Próba została

ponadto dobrana spośród studentów jednej uczelni oraz jednej narodowości, co stanowi źródło dodatkowego zniekształcenia.

Wyniki badań zapewniają pewne wskazówki w zakresie tworzenia programów nauczania przedsiębiorczości. Bezpośrednio wskazują one na elementy, które powinny być wspierane w tych programach. Jeśli chodzi o dążenie do autonomii i skłonność do podejmowania ryzyka, to można uznać je za czynniki w dużej mierze albo wrodzone, albo wykształcone w długim okresie przed podjęciem edukacji przedsiębiorczości i dość trudne do zmiany. Czynniki te mogą być jednak wspierane, należy również zadbać, żeby nie były one ograniczane w procesie dydaktycznym. Czynniki zdecydowanie kształtowanymi mogą być za to umiejętność rozpoznawania szans oraz samoocena umiejętności. Muszą być one ponadto sprzężone z kształtowaniem umiejętności planowania, ale w odpowiedni sposób. Edukacja powinna mieć charakter pozytywny¹⁵, nie skupiać się na eksponowaniu zagrożeń i niedostatków umiejętności, ale na szansach i silnych stronach przyszłego przedsiębiorcy.

BIBLIOGRAFIA

- Ajzen I., *The theory of planned behavior*, „Organizational Behavior & Human Decision Processes”, 50 (1991) 2, s. 179-211.
- Amoros J.E., Bosma N., *Global Entrepreneurship Monitor. 2013 Report*, GERA, Babson Park 2014.
- Autio E., Keeley R.H., Klofsten M., Parker G.G.C., Hay M., *Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and in the USA*, „Enterprise & Innovation Management Studies”, 2 (2001) 2, s. 145-160.
- Boyles T., *21st century knowledge, skills, and abilities and entrepreneurial competencies: A model for undergraduate entrepreneurship education*, „Journal of Entrepreneurship Education”, 15 (2012), s. 41-55.
- Busenitz L.W., Gomez C., Spencer J.W., *Country institutional profiles: Unlocking entrepreneurial phenomena*, „Academy of Management Journal”, 43 (2000) 5, s. 994-1003.
- Davidsson P., *Determinants of entrepreneurial intentions*, Rent IX Workshop in Entrepreneurship Research, Piacenza, 23-24 listopada 1995.
- Gartner W.B., „*Who is the entrepreneur?*” is the wrong question, „Entrepreneurship: Theory & Practice”, 13 (1989) 4, s. 47-68.
- Hermann K., *Building castles in the sky? Exploring 'visions' and entrepreneurial intent in NorthEast SMEs*, „Northern Economic Review”, 37 (2006), s. 91-101.

¹⁵ Por. P. Zbierowski, *Orientacja pozytywna organizacji wysokiej efektywności*, Warszawa 2012.

- Livingston Z., Doerr A., *Emotional intelligence and entrepreneurship*, „Proceedings of the Academy of Information & Management Sciences (AIMS)”, 16 (2012) 1, s. 29-32.
- Shapero A., *Social dimensions of entrepreneurship*, w: *The encyclopedia of entrepreneurship*, red. C. Kent, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1982, s. 72-90.
- Teixeira A.A.C., Forte R.P., *Unbounding entrepreneurial intents of university students: a multidisciplinary perspective*, Universidade do Porto Working Papers (FEP) 230 (2009), s. 1-32.
- Thompson E.R., *Individual entrepreneurial intent: Construct clarification and development of an internationally reliable metric*, „Entrepreneurship Theory & Practice”, 33 (2009) 3, s. 669-694.
- Xavier S.R., Kelley D., Kew J., Herrington M., Vorderwülbecke A., *Global Entrepreneurship Monitor: 2012 Global report*, GERA, Babson Park 2013.
- Zbierowski P., *Orientacja pozytywna organizacji wysokiej efektywności*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Zbierowski P., Węclawska D., Tarnawa A., Zadura-Lichota P., Bratnicki M., *Global Entrepreneurship Monitor – Poland*, PARP, Warszawa 2012.